

KOVÁCS LÁSZLÓ IMRE

„Gondolta a fene!”

Avagy választói és pártstratégiák a magyar választási rendszerben

A címbéli idézetet Arany János mondta rezignáltan, hallgatván az Akadémián a tiszteletére tartott egyik előadást, melyben a verseit elemző irodalmár többször kijelentette: „Mikor Arany ezt írta, azt gondolta, hogy...” A költő elhíresült mondatát azért hoztam elő, mert az eddigi parlamenti választások adatsorait¹ áttekintve e tanulmányban olyan megállapításokat teszek, amelyek más kutatási módszerrel korántsem biztosan bizonyulnának helytállónak. Arra vállalkozom ugyanis, hogy – még egyszer hangsúlyozva: csupán az adatok alapján – felvillantsak néhány olyan mozzanatot, amely arra utal, mintha a választók és a pártok kezdenék „megtanulni” a magyar választási rendszert, alkalmazkodnának annak szabályaihoz és lehetőségeihez. Túl az ötödik szabad választáson, legalább a kérdést indokolt feltenni: vajon így van-e ez? Az alábbiakban megfogalmazott „válaszok” pedig jó esetben lehetnek olyan hipotézisek, amelyek igazolása (vagy éppen cáfolata) további alapos kutatás eredménye lehet.² A bizonytalanság főleg abból származik, hogy a választási adatok az eredményekről és nem a szándékokról tanúskodnak. Csak példaképp: a választói aktivitás alakulása „mögé látni” olyan felmérésekre volna szükség, amelyek egy reprezentatív mintán magukat a szavazópolgárokat kérdezik meg részvételi motivációikról. Ennek híján legfeljebb logikus következtetések adódnak, de lehet, hogy „Gondolta a fene...”

Mindenekelőtt ki kell emelni a választási rendszerünk azon főbb jellegzetességeit, amelyek fenti kérdésünk szempontjából relevánsnak tűnnek. Megítélésem szerint – a teljesség igénye nélkül – ilyen a szavazatmegosztás (*vote splitting*) kombinált rendszer nyújtotta lehetősége, az öt százalékos jogi küszöb, a jelölt- és listaállítás szisztémája és a választás kétfordulós jellege. Az első két rendszer-elemmel – más okból ugyan – részletesen helyüött nem foglalkozom.

A szavazatmegosztásnak mint sajátos választói megoldásnak nálunk még a statisztikai megközelítése is problematikus. Így csak jelzem, hogy a többszavazatos kombinált rendszerekben lehetőség nyílik a voksokkal való „gazdálkodásra”. Eltérő politikai célok szolgálatába állíthatja valaki az egyéni és a listás voksát, ha például úgy gondolja: nem jó a parlament „kétpártosodása”. Így a listán olyan pártra szavazhat, melynek parlamentbe kerülését a jogi küszöb veszélyezteti, egyéni voksával azonban beleszólhat a „nagyok” versenyébe, amely végső fokon eldönti a kormány sorsát. Ez a módszer tudatos szavazat-felhasználást jelent, és természetesen feltételezi a választási rendszer ismertetését is. Hogy hányan élnek vele, azért nem tudni pontosan, mert a nálunk a számlálás során azonnal elkülönítik az egyéni és a listás szavazólapokat, így a végeredményből csak a kettő közötti különbség derül ki. Ez azonban nem feltétlenül azonos a szavazatukat megosztók számával. Az adatok mindenesetre azt mutatják, hogy viszonylag csekély az eltérés a releváns pártok egyéni jelöltjeire és listáira eső szavazatok mennyisége között – különösen azóta, mióta az egyre fogyó független egyéni indulók támogatói nem szembesülnek a szavazatmegosztás „kényszerével”.

A második említett rendszer-elem, a jogi küszöb hatása a választói magatartásra elég közismert, ezért nem kíván részletes kifejtést. A választók részéről a szavazat-hasznosulás igényét mutatja, hogy folyamatosan csökken a küszöb alatti pártokra leadott voksok aránya: a választások sorrendjében ez 15,85 százalék, 12,66 százalék, 11,41 százalék (benne az MDF 2,8 százaléknyi voksával), 11,31 százalék és végül már csak 3,22 százalék volt. Erre természetesen az is hatott, hogy az utóbbi három választáson már a kampányban is megjelent az az érv, miszerint nem érdemes ilyen pártokra „elvesztegetni” a szavazatokat. Ettől függetlenül a tendencia nyilvánvaló.

A továbbiakban a két másik kérdés, a jelölt- és listaállítás stratégiája illetve a választás kétfordulós jellegéből fakadó mozzanatok áttekintésére tesztek kísérletet. Tudomásom szerint e tárgykörökben összehasonlító elemzés még nem készült.

JELÖLTÁLLÍTÁS

A jelölt- és listaállítási közismert módon összekapcsolódik: a pártok megfelelő számú egyéni jelölt sikeres elindítása révén állíthatnak területi listákat, és legalább hét területi lista állításával szerepelhetnek országos listával a választáson. Az öt százalékos küszöb elérésére azoknak a pártoknak van esélyük, amelyekre mind a húsz területi választókerületben (a továbbiakban megye) lehet szavazni. Az eddigi választásokon egyetlen kivétellel 1990-ben fordult elő, hogy a KDNP 15 önálló és egy közös területi listával lépte át az akkor még 4 százalékos parlamenti küszöböt (nem volt listája Békésben, Fejérben, Hajdú-Biharban és Jász-Nagykun-Szolnokban, Somogyban pedig a Somogyi Keresztény Koalíció keretében indult). Országos összesítésben e párt 317 278 szavazattal 6,46 százalékot ért el, ez a 15 megye átlagában viszont 8 százalékot, tehát a küszöb kétszeresét jelenti. Húsz területi lista híján – különösen, ha a fővárosban nem kaphatnak szavazatokat – a pártok olyan hátrányba kerülnek, amely nehezen behozható, hiszen az így elvesző voksokat a többi megyében nehéz „pótolni”.

Az országos lista a küszöböt átlépők számára fontos, mivel a megyei mandátumok elosztásának módszere a kisebb pártokat szinte kizárja a mandátumszerzésből – különösen mióta két nagy párt egyre jobban kiemelkedett a mezőnyből. 1990-ben a két vezető párt mellett a többiek még 46, 1994-ben 44, 1998-ban 30, 2002-ben a harmadikként bejutott SZDSZ mindössze 4, 2006-ban az SZDSZ és az MDF összesen 6 ilyen képviselői helyet kapott. Az országos listáról egyéni és megyei töredékszavazataik révén viszont a kis pártok komoly kompenzációt kapnak, így összes mandátumaik jelentős része – a választások időrendi sorrendjében 47, 50, 49, 65 és 69 százaléka – innen származik.

1. táblázat. Egyéni jelöltek és pártlistát állító pártok száma

	1990	1994	1998	2002	2006
Összes egyéni jelölt	1532	1885	1608	1244	998
Ebből független jelölt	120	103	53	40	11
Egyéni jelöltet állító pártok száma	29	35	26	21	21
Területi listát állító pártok száma	18	19	15	13	15
Országos listát állító pártok száma	12	15	12	8	10

Az 1. táblázat a jelölt- és listaállítás alapadatait mutatja. Az egyéni jelöltek száma az 1994-es adattól eltekintve folyamatosan csökkent. Ez abból is következhet, hogy egyre kevésbé szívesen adjuk ki a kezünkől ajánlószelvényeinket, de az is előfordulhat – és erre a későbbiekben visszatérek –, hogy a pártok egy része tudatosan nem indít sok egyéni jelöltet. Ez utóbbi lehetőséget támasztja alá, hogy a legalább egy versenyzőt állító pártok száma nem csökkent olyan arányban, mint a jelölteké. Szembetűnő továbbá a független próbálkozók számának folyamatos és radikális csökkenése, ami nyilván összefügg mandátumszerzési esélyeik teljes megszűnésével (1990-ben még hat független jelölt nyert, majd 1998-ban még egy. A Somogyért Szövetség színeiben 2006-ban mandátumot szerzett Gyenesei Istvánt már csak azért sem számítom ide, mert javára az MSZP jelöltje visszalépett.) A listaállítás adatait nézve már kevésbé egyértelmű a tendencia. Összességében itt is csökkenést látunk, de az adatok hullámozást mutatnak. Azt mondhatjuk, hogy a két első választás kezdeti lendülete után a területi listát állító pártok száma „beállt” egy viszonylag állandó 13–15 közötti szintre, míg az országos listáknál ugyanez valamivel alacsonyabb sávban történt.

2. táblázat. Területi listát állító pártok száma a listáik száma szerint

	1990	1994	1998	2002	2006
20 területi listát állító párt	6	8	8	7	5
10-19 területi listát állító párt	6	5	2	–	1
7-9 területi listát állító párt	–	2	2	1	4
1-6 területi listát állító párt	6	4	3	5	5

A 2. táblázatban a listaállítás egy fontos részadata szerepel. Azt mutatja, hogy hány párt volt képes mind a húsz megyében elindulni a választásokon, továbbá szerepel az ennél kevesebb listát állítani tudó pártok számát több bontásban. (A 7-es sávhatár indoka, hogy ennyi az országos listaállításhoz minimálisan szükséges területi listák száma.) Látható, hogy a mind a húsz megyében indulni tudó pártok száma lényegesen nem változott, 2006-ra a középső három választáshoz képest van visszaesés. Ennél egyértelműbb a csökkenés a 10–19-es sávban, a következő kettőben pedig – eltérő szinten – nagyjából kiegyenlített adatokat látunk.

3. táblázat. Területi listák száma a parlamenti küszöböt valaha elérő, illetve 20 listát legalább egyszer állított pártonként

	1990	1994	1998	2002	2006
FIDESZ	20*	20*	20*	20*	20*
FKGP	20*	20*	20*	20	2
KDNP	16*	20*	20	E	K
MDF	20*	20*	20	K	20*
MSZP	20*	20*	20*	20*	20*
SZDSZ	20*	20*	20*	20*	20*
MIÉP	–	11	20*	20	20
ASZ	18	20	–	–	–
CENTR	–	–	–	20	8
HVK	20	–	–	–	–
MSZMP	19	20	20	20	11

További következtetésekre ad módot a 3. táblázat adatsora, melyben azon pártokat és az általuk állított területi listák számát tüntettem föl, amelyek legalább egyszer át tudták lépni a parlamenti küszöböt (ezeket választásonként vastagon szedtem és *-gal jelöltem) vagy legalább egyszer tudtak húsz területi listát állítani. A „K” a közös listaállítást, az „E” (együtt) pedig azt jelenti, hogy a párt egy másikba „beolvadva”, formálisan sem önálló szereplőként vett részt a választáson. A Fidesz és a KDNP mindkét, a Fidesz és az MDF az első verziót próbálta ki (Azt külön nem jelöltem, hogy az FKGP pártelitjének egy része előbb az MDF-ben, majd a Fideszben, legutóbb pedig az MDF prominenseinek egy csoportja a Fideszben kereste és találta meg a politikai menedéket – a vele járó mandátumokkal együtt.)

Ezekből az adatokból jól látszik, hogy a húsz területi lista nem garantálja a parlamenti küszöb átlépését, hiszen minden választáson volt olyan párt, amely rendelkezett ennyivel és mégis ki maradt a parlamentből. Az is érdekes, hogy ennek alapján a hazai pártrendszer három legszilárdabb eleme a Fidesz, az MSZP és az SZDSZ, hiszen e pártok tettek eleget minden alkalommal a fenti táblázatba való bekerülés mindkét feltételének. Ehhez képest az MDF 1998-ban csak a Fidesszel közösen állított egyéni jelöltek révén, 2002-ben pedig ezen túl a közös lista révén lett parlamenti párt. (1998-ban önálló listája 2,8 százalékot kapott, 2002-ben pedig megítélésem szerint önállóan szintén nem érte volna el az 5 százalékot.)

A következő kategóriába – bár bizonyos értelemben ellenkező előjellel – az FGKP és a MIÉP tartozik. Torgyánék az első három választáson gond nélkül jutottak be, 2002-ben ugyan még képesek voltak húsz megyei listával indulni, de ezzel együtt nem szereztek 1 százalékot sem, s 2006-ra már a listaszám alapján is a töredékpártok közé kerültek. Csurka pártja a megalakulása utáni első választáson még csak 11 listára volt képes, azóta viszont e téren maximális sikert ért el – a parlamentbe ennek ellenére csak egyszer, 1998-ban jutott be.

A KDNP helyzete a fentebb már említett kivételes teljesítményétől (16 listával a küszöb fölött) eltekintve is sajátos. 1994-ben 20 listával megismétli a választási sikert, 1998-ban viszont már azzal együtt sem jut be. Ettől kezdve politikusainak egy része a Fidesz felé orientálódik, az Orbán-féle „szövetségi politika” aktív szereplői lesznek. A 2006-os vereség utáni önálló frakcióalapításban – túl a házszabály nyújtotta előnyök maximálásán – magam egyfajta várakozó álláspontot látok.

A 3. táblázat többi négy pártjában az a közös, hogy soha lépték át a parlamenti küszöböt, bár az Agrárszövetség 1-1 egyéni képviselője révén 1990-ben és 1994-ben is képviselőhez jutott. Kiemelendő közülük a Munkáspárt, amely (különböző neveken) állandó résztvevője a választásoknak. Stabilitását egyrészt a magas listaállítási potenciál mutatja (e téren csak legutóbb esett vissza), de stabil sikertelensége is. a Hazafias Választási Koalíció.

Ezek után visszatérek az egyéni jelöltállítás kapcsán fentebb elejtett félmondatra, miszerint a csökkenő jelöltszám annak következménye is lehet, hogy a pártok egy része tudatosan nem indít sok jelöltet. Ez a listaállítási szabályok alapján logikus taktika lehet, ugyanis – különösen 1998 óta – a kis pártoknak gyakorlatilag nincs esélyük a győzelemre az egyéni kerületekben, s mivel általában szegények is (e két dolog persze összefügg), a sok egyéni induló csak nehezítené és főleg drágítaná a kampányukat. Mindebből következik, hogy a parlamentbe kerülésért küzdő pártok számára az egyéni jelöltállítás inkább a listán való szereplés eszköze, semmint mandátumszerzési lehetőség. A húsz lista felállításához – jó területi megoszlásban – elég össze 49 egyéni versenyző is, hiszen a megyék döntő többségében a feltétel két jelölt elindítása; ennél többre csak Budapesten (8), Pest megyében (4) és Borsod-Abaúj-Zemplénben (3) van szükség. Az országos lista feltételét pedig minimálisan már 14 egyéni jelölttel (7 területi lista a „kétjelöltes” megyékben) teljesíteni lehet.

Az egyéni jelöltállítási taktika mögötti másik megfontolás az lehet, hogy egy párt megpróbál az összes kerületben e téren sikeres lenni. Ezzel demonstrálhatja társadalmi beágyazottságát, mozgósíthatja szimpatizánsait, feladatot adhat a helyi szerveze-

teknek, valamint helyzetbe hozhatja magát a visszaléptetések terén is. Ez utóbbi mozzanatnak még akkor is lehet jelentősége a lokális politikában, ha a jelöltek nem jutnak be a második fordulóba, hiszen a szavazótábor „átirányításának” meg lehet kérni a politikai árát az őszi önkormányzati választásokon is. A minél több jelölt állítását az is alátámaszthatja, hogy a küszöb átlépése esetén az országos listás mandátumokból való részesedés a töredékszavazatok alapján történik, s ezek között ott van a sok vesztes egyéni jelöltre leadott voks is. (Erre a kérdésre még vizsgálatok.)

E kétféle – a minimumra illetve a maximumra törekvő – jelöltállítási metódus statisztikai igazolása azonban nehézségekbe ütközik. Ehhez ugyanis azt kellene tudni, hogy melyik párt hány kerületben tett egyáltalán kísérletet a 750 ajánlószelvény összegyűjtésére; az erre vonatkozó adatot azonban nem őrzik a választási adattárak. Csak a végeredményt tudjuk, azt, hogy hány kerületben volt sikeres az egyéni jelöltállítás, s ennek következtében hány megyében szerepelt az adott párt a területi listákon, továbbá volt-e országos listája. Mindenesetre ezekből az alábbi adatokból is levonható néhány következtetés.

4. táblázat. Országos listát állított pártok egyéni jelöltjeinek és területi listáinak száma

1990			1994			1998			2002			2006		
	EJ	TL		EJ	TL		EJ	TL		EJ	TL		EJ	TL
MDF	174	20	MSZP	176	20	MSZP	176	20	MIÉP	176	20	FIDESZ-KDNP	174	20
MSZP	173	20	SZDSZ	175	20	FKGP	175	20	FIDESZ-MDF	176	20	MSZP	165	20
SZDSZ	169	20	FIDESZ	174	20	SZDSZ	175	20	SZDSZ	174	20	SZDSZ	165	20
FKGP	158	20	MDF	174	20	FIDESZ*	95	20	MSZP	170	20	MDF	153	20
HVK	116	20	KDNP	164	20	MIÉP	173	20	FKGP	148	20	MIÉP	114	20
KDNP	104	16	FKGP	158	20	MDF*	94	20	MP	148	20	MP	51	11
MSZMP	96	19	MP	155	20	MP		20	CENTRUM	126	20	CENTRUM	30	8
ASZ	87	18	ASZ	134	20	KDNP	146	20	ÚB	25	7	MCF	29	8
FIDESZ	81	20	KÖZTP	84	7	MDNP	113	19				KDP	25	9
MSZDP	76	18	LPSZVP	69	14	ÚSZ	47	14				MVPP	18	7
VP	62	13	MIÉP	66	11	EMU	33	9						
MNP	47	12	NDSZ	58	12	(MSZDP)	24	(4)						
			EKGP	55	15	NF	22	7						
			MSZDP	53	15									
			ZÖLD	18	7									

A táblázatban szereplő már kevésbé ismert pártnevek: ASZ – Agrárszövet-ség, EKGP – Egyesült Kisgazdapárt, EMU – Együtt Magyarorszáért Unió,

HVK – Hazafias Választási Koalíció, KDP – Kereszténydemokrata Párt–Keresztényszociális Centrum Összefogás, KP – Köztársaság Párt, LPSZVP – Liberális Pártszövetség Vállalkozók Pártja, MCF – Magyarországi Cigányszervezetek Fóruma–Roma Összefogás Párt, MDNP – Magyar Demokrata Néppárt, MNP – Magyar Néppárt, MSZDP – Magyarországi Szociáldemokrata Párt, MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt (később MP – Munkáspárt), MVPP – Magyar Vidék és Polgári Párt, NDSZ – Nemzeti Demokraták Szövetsége, NF – Nemzetiségi Fórum, ÚSZ – Új Szövetség, VP – Vállalkozók Pártja, ZA – Zöld Alternatíva

A 4. táblázatban az egyéni jelöltszámuk sorrendjében azon pártok szerepelnek, amelyek rendelkeztek országos listával – kivéve 1998-ban az MSZDP, amelyet zárójelesen azért hagytam benne a táblázatban, mert kettővel több jelöltje volt, mint az utána következő Nemzetiségi Fórumnak. Ugyancsak az 1998-as adatsorban a Fidesz és az MDF neve melletti * azt jelzi, hogy e két párt az önálló jelöltjein túl (a táblázat mindenütt ezt a jelöltszámot adja meg), még közös jelölteket is állítottak, így mind a 176 egyéni kerületben jelen voltak. A vastagon szedett pártnevek azt jelzik, hogy az adott választáson kik lépték át a parlamenti küszöböt.

Jól látszik, hogy az egyéni jelöltszám és a szavazatarány, így a parlamenti küszöb átlépése között nincs egyenes összefüggés. Választásonként csak egy példát idézek olyan pártok adataiból, melyeknek egyaránt 20 területi listájuk volt: 1990-ben a 116 jelölttel bíró HVK 2,12 százalék, a 81 jelöltes Fidesz 5,83 százalék listás voksot szerzett; 1994-ben az FKGP mindössze három egyéni jelölttel többet indított a Munkáspártnál, 7,64 százalékos szavazataránya mégis több, mint háromszorosa Thürmerék 2,36 százalékának; 1998-ban az MDF listája 2, 8 százalékot kapott, holott 94 önálló jelöltje mellett a győztes Fidesszel volt szövetségben; 2002-ben a MIÉP minden kerületben jelen volt és 4,37 százalékos eredménnyel mégis kimaradt a parlamentből. A 2006-os választás ezekhez képest letisztultabb képet mutat: csak a minden (vagy majdnem minden) kerületben induló pártok lépték át az 5 százalékos határt. A szavazópolgárok pártpreferenciáját ezek szerint az kevésbé befolyásolja, hogy egy-egy párt jelöltjével saját kerületükben találkoznak-e a kampány során. Ez is alátámasztja azt az egyébként kézenfekvőnek látszó feltételezést, hogy a meggyőzésben elsősorban az országos médiumok – főleg a televíziók – mellett a pártok mindenütt egységes poszttereinek, szlogenjeinek és vezető politikusaik megnyilvánulásainak van kiemelkedő szerepe, sokkal kevésbé fontos a lokális tapasztalat s egyáltalán: a képviselőjelöltek személye.

A jelölt- és így a listaállítási stratégia kapcsán felvetődő másik kérdés, hogy egy párt törekszik-e valóban a maximális

lehetőségek kiaknázására, vagy megelégszik az országos listaállítás feltételének (7 megyei lista) teljesítésével. E tekintetben is beszédesek az adatok. 1990-ben az Agrárszövetség, az MSZMP és az MSZDP 18-19 listája nyilván azt jelzi, hogy e pártok a maximumot célozták, de néhány megyében e téren sikertelenek voltak. Mellettük a VP és MNP 13 illetve 12 listája is „túlbiztosításnak” tűnik. Az országos listával ekkor nem rendelkező, így a táblázatban nem szereplő hat másik párt viszont összesen 12 megyei listát állított, közülük a legtöbbet (4) a Zöldek indították. Az első, *founding election*-jellegű választáson megítélésem szerint a pártok többsége – érthetően – azt a stratégiát választotta, hogy mindent megpróbál, amire csak képes, és nem „takarékoskodik” az erőforrásaival. Az 1994-es adatok a „középmezőnyben” még hasonló jelenségről tanúskodnak, sőt 11-15 listával itt öt párt szerepel. Ugyanakkor feltűnik a minimális 7 megyeivel országos listát állító pártból mindjárt kettő (Köztársaság Párt, Zöldpárt), és csökken a „reménytelen” próbálkozók száma is (4 párt összesen 8 listával).

1998-tól látom „kettészakadni” a mezőnyt. Ekkor a „húszasok” mellett már csak egy maximumra törekvő pártot (MDNP) látunk 19 listával, egy továbbiából (ÚSZ, 14 lista) áll a „középmezőny”, s kettő (EMU és NF) látszik az országos listaállítás minimumával megelégedő pártnak. Említésre méltó még, hogy bár az MSZDP az NF-nél több egyéni jelöltet tudott indítani, ezek területi megoszlása oly szerencsétlen volt, hogy mindössze 4 megyei listája lett, s így országos listát mégsem állíthatott. Fontos továbbá, hogy a táblázatban szereplőkön túl ekkor már mindössze három pártnak volt valahol összesen 9 listája. 2002-ben és 2006-ban már egyértelmű a helyzet: vagy mindent vagy a minimumot célozták a pártok – legutóbb a 11-9 listaszámot már csak biztonsági tartaléknak látom. A „futottak még” rovatba mindkét választáson 5-5 pártot találunk, összesen 8 illetve 10 listával.

Mindezek alapján kimondható: a hazai választások idősoros adatai nem csak azt árulják el, hogy egyre kevesebb párt képes listát állítani, ezzel is jelezve a hazai pártrendszer megszilárdulását és egyben koncentrálódását is. Az is látszik, hogy a versenybe szállók között jól körülhatárolható három csoport van. Egyrészt azok, akik e szempontból képesek a maximumot nyújtani. Rendelkeznek kiépített, s legalább a választások idejére „feltámasztható” országos szervezeti hálózattal, és nem küzdenek „kaderhiánnyal” az egyéni jelöltállítás terén. E pártok – amellet, hogy a közöttük lévő politikai viszonyok és az erőssorrend sokat változott és még változhat is – voltaképp állandó szereplői a hazai választásoknak. E téren igazi változást az FKGP és a Munkáspárt kiesése hozott. A stabil szereplők mellett

találunk még rövidebb időszakban, egy-két választáson potens szervezeteket is. Ezek egy része eltűnt (HVK, ASZ) vagy eltűnni látszik (Centrum), mások „kiváltak, majd elvegyültek” (MDNP) vagy „feloldódtak” (KDNP). Ne feledjük azonban, hogy e táborban sosem csak parlamentbe bejutni képes pártokat találunk.

A jelölt- és listaállítás szempontjából körülrajzolható másik csoportot azok alkotják, akik a 4. táblázatban nem is szerepelnek. Leginkább egy-egy választáson tűnnek fel, de teljesen esélytelennek bizonyulnak már az „előválogatáson” is. Minden alkalommal találunk közöttük pártokat is, amelyek csupán egyetlen megyei listát képesek állítani. Ez azt mutatja, hogy vannak olyan, akár egyéni karrier-vágyak köré szerveződő lokális törekvések, amelyek helyben – legalábbis néhány jelölt elindításának erejéig – még választói ajánlásokra is számíthatnak. Érdemesnek tartom még e körből kiemelni a hazai zöldek/környezetvédők kitartó, de végül képviseletet soha nem eredményező próbálkozását a parlamenti választásokon való önálló részvételre.

A harmadik párt-típus – mint utaltam rá – 1994-től jelenik meg, s különösen a két utóbbi választáson szembetűnő. E pártok azok, akik csak az országos lista állításának minimális vagy ahhoz közeli feltételeit teljesítik. E kör szándékainak átgondolása kapcsán különösen indokoltnak tartom a címben szereplő Arany János-i intelmet, így csak feltételes módban fogalmazok: ez a jelenség sugallhat egy fokozatosan tudatosuló pártstratégiát is, melyet a választási rendszerhez való alkalmazkodás, az erőforrásokkal való racionális gazdálkodás vezérelhet. Ha ez így van, az ilyen párt „megcéloz” a biztonság kedvéért 10-12 megyét – lehetőleg azokat, ahol csak két jelölt kell a listához – s a többiben nem is próbálkozik. Az utóbbi három választás adatait meg nézve azt találtam, hogy 1998-ban az NF a 7 „listás” megyéjén túl még 4-ben, az EMU a 9-en túl még 6-ban tudott legalább egy jelöltet állítani, tehát az előbbi minimum 11-ben, az utóbbi 15-ben próbálkozott. 2002-ben az ÚB 11, 2006-ban a Munkáspárt 16, a Centrum és a KDP 12, az MCF 10, az MVPP 8 megyében tett biztosan kísérletet. (Mint már utaltam rá, a sikertelen jelöltállításról nincs adatom.) Mindez azt mutatja, hogy a 1998-ban az EMU és 2006-ban a Munkáspárt valószínűleg a minél több területi listát célozta meg, de a többieknél előfordulhat a „takarékos” stratégia is. Korántsem elhanyagolható kérdés viszont, hogy ez utóbbi milyen mandátumszerzési esélyekkel kecsegtet.

Tudjuk, hogy a parlamenti küszöb elérésére a 20 területi lista ad esélyt. Ez persze nem önmagában a választási rendszer következménye; az okozza, hogy a hazai pártok között nincs igazán regionálisan erős – egy ilyen elvileg akár 7 megyében is el tudná érni a szükséges szavazatszámot. Más kérdés, hogy a területi lis-

tás mandátumelosztás módszere – mint említettem – a kis pártok számára kedvezőtlen. Így a küszöböt nem sokkal átlépő pártok valójában az országos listában reménykedhetnek. Itt azonban a töredékszavazatok számítanak, melyek egyrészt a fel nem használt pártlistás, másrészt az első érvényes fordulóban szereplő, de mandátumot nem szerző egyéni jelöltekre adott voksokból állnak. A kis pártoknak arra van leginkább esélye, hogy az összes egyéni és listás szavazatuk az országos listán fog hasznosulni. Ennek tükrében viszont nem gondolnánk lényegtelennek az elindított egyéni jelöltek számát sem.

A 2006-os választás adataival elvégeztem egy számítást, amely abból indul ki, hogy a bejutott négy párt mellett még egy megszerezte volna az 5 százalék eléréséhez szükséges voksokat. A küszöbérték ekkor 270 407 szavazat volt. Ehhez legközelebb a 114 egyéni jelöltje alapján 20 területi listás MIÉP jutott 119 007 vokssal. Tételezzük fel, hogy e párt nem ennyi, hanem 279 000 szavazatot szerez.³ Továbbá tételezzük fel, hogy ezek területi megoszlása olyan, hogy nem jut megyei mandátumhoz. Ennek alapján az országos listán versenyben lenne 279 000 pártlistás és a ténylegesen meglévő 92 798 egyéni, tehát összesen 371 798 töredékszavazattal. Ha a négy másik párt mellé így a MIÉP-et is bevonjuk a 64 mandátum elosztásába, a FIDESZ–KDNP 24, az MSZP 16, az SZDSZ 10, az MDF 8 és a MIÉP 6 képviselői helyet szerez. Ez tehát egy olyan párt eredménye, amelynek viszonylag sok egyéni jelöltje vett részt az első fordulóban.

Elvégezve ugyanezt a számítást a Munkáspárt 51 jelöltjére esett 16 309 egyéni és a feltételezett 279 000 listás töredékvoksalával, kiderül, hogy Thürmerék így 5 országos listás mandátumot kaptak volna, a hiányzó 1 képviselői hely pedig a FIDESZ–KDNP-nek jutna. De ami igazán meglepő: ha önmagában a 279 000 listás vokssal mint töredékszavazattal számolunk, s nincs egyetlen egyéni sem (tehát a küszöböt elérő párt jelöltjeire senki nem szavaz!), az eredmény ugyanez. Vagyis egy pártnak, melynek a listás szavazataránya éppen meghaladja az 5 százalékot, ez a voksmennyiség önmagában biztosítja a parlamenti képviselőséget, s ehhez képest a sok egyéni jelöltre arányos támogatást feltételezve jutó töredékvoksok csak minimális – esetünkben egyetlen – többletmandátumot eredményeznek. Mindennek tükrében elmondható, hogy az egyéni jelöltek száma e tekintetben nem releváns tényező. Azt is mondhatnánk: ha lehetséges volna országos listát állítani egyetlen egyéni jelölt indítása nélkül, és emellett listán elérni a parlamenti küszöböt, az egyéni jelöltek hiánya gyakorlatilag nem érintené a mandátumszerzési esélyeket. Mindennek fényében világos, hogy a jelöltállításban „minimumra” törekvő párt stratégiája ebből a szempontból nem hibás.

Más kérdés a kevés megyei lista és a küszöbérték elérésének esélye közötti összefüggés.

KÉT FORDULÓ

A magyar parlamenti választások a köztudatban – joggal – kétfordulós versengésként élnek. A szabályok természetesen önmagukban nem teszik szükségessé a második fordulót: az egyéni kerületekben érvényes (50 százalék fölötti részvétel) és eredményes (abszolút többség), a területi listás szavazásnál érvényes (50 százalék fölötti részvétel) első fordulóval befejeződhetne a választás. Azonban e jogszabályi kereteket a választók töltik ki részvételükkel és voksaikkal, s elsősorban az utóbbiak következtében a végeredmény a második körben alakul ki. Az alacsony aktivitás okozta második forduló igen ritka, e tekintetben az egyetlen kivétel az 1998-as választás volt. Ekkor 31 egyéni kerületben, sőt két megyében (Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár-Beregben) is meg kellett ismételni a voksolást. Ezen kívül érvénytelen választás csak 1990-ben volt, akkor is mindössze öt egyéni kerületben, a megyékben pedig soha. Más a helyzet az abszolút többséggel mint eredményességi feltétellel. Bár ezen a téren a hazai pártrendszer kétpólusúvá válása komoly változást hozott – 2002-ben és különösen 2006-ban már erős szavazatkonzentrálódás figyelhető meg – a kerületek többségében még így is a második fordulóra maradt a döntés. 1990-ben öt kerületben volt eredményes az I. forduló, 1994-ben kettőben, 1998-ban egyben. A 2002-es választáson már 45 eredményes kerület volt: 24 MSZP, 20 Fidesz–MDF, 1 SZDSZ (MSZP-támogatással) mandátummal; 2006-ban már 66 kerület: 38 MSZP (4 SZDSZ-támogatással) illetve 28 Fidesz–KDNP mandátummal.

A választás kétfordulós jellegéhez való alkalmazkodás a szavazópolgárok részéről logikusan azt jelentené, hogy a választói aktivitás a második körben nem csökken, sőt – kiélezett politikai helyzetben, ha a fordulónak fokozott tétje van – még növekszik is. A pártok szempontjából pedig azt, hogy a második fordulóra igyekeznek potenciális szövetségeseiket keresni és visszaléptetésekkel növelni győzelmi esélyeiket.

A két forduló aktivitása az 5. táblázat szerint alakult. Az első két és az utóbbi három választás adatai jelentősen eltérnek egymástól. 1990-ben a szavazópolgárok minden szempontból új szituációval találkoztak, hiszen a többpártrendszerre épülő kompetitív választások emléke csak a idősebb generáció tagjaiban élhetett. Túl ezen az alapvető mozzanaton, a kétfordulós szisztéma sem volt része a szocializáció során a rendszerváltás előtti

időszakban elsajátítható „politikai tudásnak”. 1994-re azonban már várhatnánk a második forduló jelentőségének felismerését – az ekkor is erősen visszaeső aktivitás azonban nem erről tanúskodik. Csakhogy a polgárok nem egyszerűen egy absztrakt választási rendszerhez „igazodnak”, hanem annak szabályait és lehetőségeit a konkrét szituáció keretei között értelmezik illetve élnek vagy nem élnek velük. Felidézve az öt választás politikai körülményeit, megítélésem szerint értelmezhetőnek és logikusnak tűnnek a részvételi arányok – amennyiben a választói magatartás ezen eleme mögött hajlandóak vagyunk valamiféle racionalitást feltételezni.

5. táblázat. Választói aktivitás százalékban

	1990	1994	1998	2002	2006
I. FORDULÓ	65,11	68,92	56,26	70,53	67,83
II. FORDULÓ	45,54	55,12	57,01	73,51	64,39

Az egyes választások részletes politikai elemzésére ehelyütt nincs mód, de nem is volna indokolt a közismert tényeket felsorakoztatni. Csupán a második forduló „tétje” szempontjából emelem ki a jelentős eltéréseket. Azonban mindenekelőtt egy azonosság: a jogi küszöb leküzdésének kérdése mindig eldőlt az első fordulóban. Megítélésem szerint ez alól az 1998-as választás sem kivétel, mert bár két megyében érvénytelen volt a szavazás, a két „érintett” párt sorsa már eldőlt. Az 5 százalékos küszöb végül 227 384 voks lett, s a MIÉP-nek az első körben ennél mintegy kétezer vokssal több volt, a még szóba jöhető Munkáspártnak viszont a két megye összesen majd’ félmillió érvényes voksából 60 ezer szavazatot kellett volna még szereznie, ami nyilvánvaló képtelenség. Az 1998-as területi listás második forduló tétje így csupán 17 listás mandátum elosztása volt, valamint a két megye eredménye a – választók többsége számára egyébként is titokzatos – országos listás helyeken módosíthatott valamelyest.

Nyilvánvalóan más a helyzet az egyéni kerületekben. 1990-ben az első fordulóban vezetést szerzett MDF (80 első helyezés) és az öt követő SZDSZ (63 első helyezés) között bontakozott ki a két forduló között a legélesebb küzdelem. Ennek eredményeképpen a Fórum növelni tudta előnyét, de ez a „befutó” sorrendjén nem változtatott: az nyert, aki az első körben is jobban állt. Túl a kétfordulós szisztéma fentebb említett szokatlanságán, a szavazópolgárok többsége számára még e konkrét tapasztalat alapján sem válhatott nyilvánvalóvá a második kör igazi jelentősége. 1994-ben az Antall József által már korábban „kamikáze-kor-

mánynak” jósolt koalíció bukása meglehetősen egyértelműnek látszott. Meglepő csak a „politikai karanténból” fokozatosan kiszabaduló MSZP első forduló elsőpró győzelme volt (a 176 egyéni kerületből 160-ban szocialista jelölt állt az első helyen). S bár a két forduló között hangos politikai kampány zajlott („túl-nyerik” magukat és visszajönnek a kommunisták), az eredmény elég nyilvánvalóan megfordíthatatlannak látszott. Megjegyzem, később az sem szolgálta a második forduló fontosságának tudatosulását, hogy e kampány vezérszónoka éppen a koalíció lehetőségét folyamatosan kizáró, majd azt megkötő SZDSZ volt. Ennél is fontosabb motívumnak tűnik, hogy végül valamivel csökkent ugyan a szocialisták mandátum-előnye, de még így is abszolút többséget szereztek. Ennek alapján a második forduló sokak szemében szinte fölöslegesnek, sőt egyenesen pénzkidobásnak látszhatott.

Az 1998-as választás e téren új korszak kezdetét jelenti. A részvételi adatok két szempontból is különböznek az addigiakétól. Az első forduló soha nem látott érdektelensége az egyik, a második forduló ehhez képest nem csökkenő és a megelőzőekhez mérten legmagasabb aktivitása a másik mozzanat. Az elemzések az elsőt a visszafogott kampánynak és az MSZP illetve a kormánykoalíció várható győzelmének – amit a 115 első helyezés igazolni látszott – tulajdonítják. E választás politikai nívója a Fidesz előretörése és az MDF-fel kötött részleges választási koalíciója (külön lista, de 78 közös egyéni jelölt) volt, de a két pártnak összesen csak 54 első helyezése volt az első fordulóban. Azonban a kormánykoalíció két pártja a listás voksokból együtt csak 40 százalékot kapott, s a Fidesz mintegy három százalékpontnyira ott volt az MSZP nyomában. Ez viszont azt sejtette, hogy a jobboldalon jelentős szavazatkonzentrációra nyílhat lehetőség. Ebbe a helyzetbe robbant be az Orbán–Torgyán megállapodás híre a tömeges kiscgazda-visszaléptetéséről. S bár ez a kampánycsend előtti órákban történt, a politikailag aktív választók számára ellenzéki és kormányoldalon egyaránt izgalmassá tette a második fordulót, így aktivizáló hatással bírt. A végeredmény pedig tovább tudatosíthatta a második körben rejlő lehetőséget, hiszen az történt meg, ami addig soha: sikerült megfordítani az eredményt, s így az első forduló alapján győztesnek látszó kormánykoalíció végül megbukott. Megítélésem szerint – túl a harmadik alkalomra kialakuló esetleges „választói rutinon” – ez az elsődleges oka annak, hogy 1998-ban nem csökken a részvétel, hanem az elsőhöz képest még valamelyest emelkedik is (gyakorlatilag szinten marad), ugyanakkor – s ezt újra kiemelem – a korábbi második fordulók meghaladó szintet ér el. Úgy látom, a választások történetében ez mutatja az aktivitás és a kétfordulós választás

összefüggésében először azt, hogy az szavazópolgárok többsége „együtt mozog” a szisztémával és a helyzettel egyaránt.

Az igazi áttörés azonban e téren 2002-ben jött el. Egyrészt a már eleve igen magas – az előző választáshoz képest különösen kiugró – első forduló részvétellel, ami nyilvánvalóan pártrendszer koncentrálódásából, a „kétpártosodásból”, a kiegyensúlyozott erőviszonyokból fakadó eleve kiélezett kampány következménye. Mindezt igazolta az első fordulóban a „hárompárti” parlament kialakulása (a közös lista és közös egyéni jelöltek miatt a Fidesz és az MDF választástechnikai szempontból egy pártként viselkedett), a két nagy párt közötti minimális különbség a pártlistás voksok terén, valamint az, hogy az egyéni kerületekben is nyitott maradt a verseny, bár az ellenzéki MSZP nem elhanyagolható előnyt szerzett: 99 első helyezéssel (plusz 1 SZDSZ) szemben a Fidesz–MDF választási koalíciónak csak 76 első helye volt. A két oldal választói tartalékait illetően szintén kiegyensúlyozottnak látszott a helyzet, hiszen az MSZP mögött a második körben ott lehetett az SZDSZ 5,6 százaléknyi voksán túl a Munkáspárt 2,2 százalékos táborának jó része, a jobboldali jelöltek viszont a MIÉP 4,4 százalékot kitevő támogatóira számíthattak. (A Centrum 3,9 százaléknyi szavazótáborának viselkedése kiszámíthatatlannak tűnt, a többiek támogatottsága pedig együttesen is elhanyagolható volt.)

Mindebből logikusan következett, hogy e bázisok újbóli fegyelmezett felsorakoztatása mellett – elsősorban a jobboldal szempontjából – új választók aktivizálása lehet a döntő tényező. Az emlékezetes kampány részben ezt célozta: „Mindenki hozzon magával még egy embert!” – hangzott el Orbán Viktor nyomán sokszor abban a két hétben. Végül a részvétel – minden eddigi rekordot megdöntve – 3 százalékponttal tovább nőtt. A végeredmény azonban ellentmondásos lett: a jobboldal – hasonlóan 1998-hoz – az egyéni kerületekben megfordította ugyan az eredményt (a Fidesz–MDF 95 jelöltje nyert, míg az MSZP mindössze 78, az SZDSZ 3 mandátumot szerzett), de a összességében mégis a baloldal került csekély többségbe a parlamentben. „Sokan voltunk, de nem elegendő” – mondta Orbán a két forduló között, s ez igaz a végeredmény láttán is. Mindez azonban a választók körében tovább erősíthette az 1998-as tapasztalatot: a második fordulónak kiemelkedő szerepe lehet a „marad vagy bukik a kormány?” kérdésének eldöntésében.

2006-ban a választás előtti felmérések szintén kiegyensúlyozott erőviszonyokra utaltak. S bár a jobboldalon a Fidesz és az MDF fokozatos eltávolodása miatt változott a helyzet, mindenképpen szoros küzdelem volt várható. Az első forduló részvételi aránya 2002-höz képest valamivel csökkent, ami azt sugallhatta,

hogy most is vannak aktivizálható választói tartalékok. Az első kör után az MSZP 38, az Fidesz–KDNP választási szövetség 28 egyéni mandátumot tudhatott magáénak. A küzdelem 110 kerületben folytatódott, amelyekben 61 első helyezése volt a baloldálnak és 48 a jobboldalnak (1 kerületben a Somogyért Szövetség színeiben Gyenesei István vezetett). Az első fordulóban már parlamenti párttá vált MDF vezetésének „kőbe vésett” dezertálása miatt látszott, hogy Orbánék két dolgot tehetnek: egyrészt a párt elitjéről megpróbálják leválasztani a Fórum szavazóbázisát, másrészt – mint 2002-ben – új választókat vonnak be a küzdelembe. A baloldal természetesen mindkét törekvést keresztezte, hiszen Gyurcsányék folyamatosan dicsérték Dávid Ibolya „kített következetességét” (a miniszterelnöktől még az idétlen „államnő” titulust is megkapta), valamint azt sugallták, hogy a választás tulajdonképpen eldőlt, a kormány marad, s ehhez csak az kell, hogy az első körben rájuk szavazók újra elmenjenek az urnákhoz. Magam a koalíció kampányában új választói réteg mozgósításának szándékát nem éreztem.

Azonban a részvétel alakulása szempontjából az is fontos lehetett, hogy a 110 kerületben milyen esély mutatkozott az eredmény megfordítására. A médiában a két forduló között megjelenő vélemények többsége azt sugallta, hogy már „lefutott meccsről” van szó. Magam a 110 kerületből 25-öt gondoltam olyannak, ahol a Fidesz szinte biztosan nyerni fog, további 18-ban pedig erre nagy esélyt láttam. Az MSZP-nek a 20 „biztos” kerülete mellett 21-ben volt komoly esélye; a fennmaradó 26 kerületet nyitottnak véltem. Orbán az első forduló másnapján 75, később 70 mandátumot mondott szükségesnek a kormány leváltásához, s – politikusként érthetően – ennek „reális esélyét” kommunikálta. A fenti számítás alapján magam viszont úgy véltem, hogy az esély nem politikai hanem matematikai. Ugyanis az Fidesznek a „neki álló” összesen 43 kerület megszerzése mellett meg kellett volna nyernie mind a 26 „nyitottat”, de ez még mindig csak 69 mandátum. Ehhez még a baloldaltól is el kellett volna hódítani néhány nekik „biztosnak” látszó kerületet. Mindez együtt pedig nagyon kevésbé volt valószínű. (Végeredményben a 110 kerületből a Fidesz–KDNP 41-et nyert meg, ami a kormányváltáshoz messze kevés lett.) Nem állíthatom biztosan, hogy az eredmény „megfordításának” 2002-höz képest jóval kisebb esélye okozta a 2006-os második forduló aktivitásának némi csökkenését, de az összefüggést a két tény között legalábbis nem kizárható.

További kérdés, hogy a pártok választási stratégiája és taktikája hogyan igazodik a kétfordulós szisztémához. A választási együttműködésnek az egyéni kerületi rendszerben számos olyan formája adott, melynek célja a szavazótáborok egyesítése. Az

egyfordulós változatban is lehet egymás ellen jelöltet eleve nem állítani vagy közös jelöltekkel részt venni a választáson. Különösen az utóbbi megoldással élve azonban nem tisztázódnak a pártok közötti tényleges erőviszonyok (ugyanaz a helyzet közös pártlista-állítás esetén is.) A legszorosabb ilyen formalizált együttműködés releváns és önálló pártok között a jobboldalon jött létre, mikor 2002-ben a Fidesz és az MDF mindenütt közös jelöltekkel és egyben közös pártlistákkal vett részt a választáson; ennek előzményeként említhető az 1998-ban indított 78 közös jelöltjük. (Teljesen esélytelen, irreleváns pártok közös jelöltjeit nem tartom a választások kimenetele szempontjából fontos tényezőnek. Továbbá a 2006-os Fidesz–KDNP koalíción belül szereplő kereszténydemokratákat csak jogilag gondolom önálló pártnak.)

A kétfordulós szisztéma nyújtotta gyakoribb együttműködési forma az első forduló eredményeinek ismeretében történő visszaléptetés, ami a szavazótáborok „fegyelmezettsége” esetén – mint különösen 1998-ban láttuk – hatékony eszköze lehet a választás kimenetele megváltoztatásának. A magyar továbbjutási szabályok szerint érvénytelen első fordulóból minden jelöltnek megadják az újbóli indulás lehetőségét. Ez logikus, hiszen ekkor az elégtelen aktivitás növelése a legitimációs cél, s ezzel kontraproduktív volna a „választék” csökkentése. Érvényes de eredménytelen első kör után viszont a 15 százalékot elérték maradnak versenyben (így a második fordulóban „matematikailag” akár 6 jelölt is lehet), de az első három jelölt mindenképpen továbbjut – erre a nemzetközi gyakorlatból nem ismerek másik példát. Ez a megoldás tudomásom szerint a Nemzeti Kerekasztalon az MSZMP nyomására került be a rendszerbe, s politikai racionalitása az volt, hogy – tekintettel az 1989-es időközi választásokra – e párt jelöltjei a második fordulóban ne egyetlen ellenzéki jelölttel álljanak szemben. Mivel azonban érvénytelen választás – az 1998-as esetet kivéve – korábban alig, azóta pedig nem fordult elő, s a voksok nem egyenletesen szóródnak a jelöltek között, a második körben általában hárman jogosultak részt venni. 1990-ben még hét érvényes kerület volt, ahonnan négyen jutottak tovább, 1994-ben ez egyetlen, 1998-ban pedig három esetben fordult elő. Az utóbbi két választáson már összesen egy ilyen kerület (Jász-Nagykun-Szolnok 2.) volt, az is azért, mert itt 2002-ben az FKGP és az SZDSZ jelöltje azonos szavazatszámmal végzett a 3.-4. helyen.

A visszaléptetési adatokból adódó főbb tendenciák felrajzolása előtt megjegyzem, hogy a kérdéskör komplex elemzésére ehelyütt nincs mód. Csupán jelzem, hogy az alapadatok áttekintése mellett nagyon fontos annak további vizsgálata, hogy mely

pártok kiknek a javára léptettek vissza jelöltek, mennyire volt ez kölcsönös, és milyen hatékonysággal történt a visszaléptetés. Ez utóbbi szempont azt jelenti, hogy a visszalépés következtében sikerült-e az adott kerületben megváltoztatni az első forduló sorrendjét, illetve sikerült-e megszilárdítani az első körben szerzett csekély előnyt.⁴

A 6. táblázat azt mutatja meg, hogy az egyes választásokon hány kerületben történt visszalépés a 2. vagy 3. helyről. E szűkítésnek az az oka, hogy az érvénytelen kerületekben a „so-kadik” helyről újra nem induló jelöltek témám szempontjából nem tartom fontosnak. A táblázat % rovata azt mutatja, hogy az összes második fordulás, tehát szóba jöhető kerület hány százalékában volt visszalépés. Az abszolút szám mellett ez az arány árulja el valójában e taktikai lépés gyakoriságát.

6. táblázat. Visszalépési adatok a második fordulóban

	1990	1994	1998	2002	2006
Van visszalépés	41	12	123	124	85
Nincs visszalépés	130	162	52	7	25
%	23,98	6,90	70,29	94,66	77,27

Az első választás viszonylag magas adata némileg meglepő, hiszen 1990-ben egy kialakulatlan pártstruktúra körülményei között került sor a választásra. Olyan *founding election* zajlott, amely – túl azon, hogy végül elrendezte a szereplőket a kormány/ellenzék relációban – hosszú távra meghatározni látszott az egyes pártok sorsát. Erre utal az is, hogy a következő választáson ugyanaz a hat párt jutott túl a parlamenti küszöbön, mint először (más kérdés, hogy később fokozatosan átalakul a magyar pártrendszer). A magas visszalépési százalék azonban kissé csalóka, legalábbis ami a pártok közötti együttműködés kialakult voltát illeti. Erre csak egyetlen példa: az SZDSZ 16 jelöltet léptetett vissza, ebből négyet a Fidesz, ugyanakkor kilencet az FKGP, további hármat más pártok javára. A Fórum későbbi koalíciós partnerét segítő történő visszaléptetés még akkor is a pártközi viszonyok képlékenységre utal, ha tekintetbe vesszük, hogy a szabaddemokraták fő ellenfele ekkor az MDF volt, s a Fórum jelöltjei ellenében még a kiscgazdák támogatása is a „kiseb-bik rossz” megoldásnak tűnhetett.

1994-es visszaesés okát abban látom, hogy e választás idején az MSZP potenciális szövetséges híján egyedül küzdött, s többi párt bár szerette volna megakadályozni a szocialisták várhatóan elsőpró győzelmét, összefogni nem tudott vagy nem akart ellene.

A második helyen álló SZDSZ támogatása a korábbi kormánykoalíció pártjai számára túl nagy árat jelentett volna ahhoz képest, hogy az MSZP-t megállítani már úgysem lehetett, a Fidesz viszont ezen a választáson már nem igazán „természetes szövetségese” a szabad demokratáknak. Így a csekély számú visszalépés mögött is inkább helyi politikai alkuk, semmint a pártelitek formális megegyezése húzódik.

Látható, hogy – miként a részvételi adatoknál – a fordulópont itt is 1998-ban van. E választáson a koalíciós pártok együttműködése nem volt teljes körű, hiszen az SZDSZ az első fordulóban 3. helyen végzett 49 jelöltjéből 27-et léptetett vissza az MSZP javára. A kormány bukásához vezető kisgazda-akció viszont valóban tömeges volt: az FKGP 92 jelöltje állt a 3. helyen, közülük 66, további két jelölt a második, három pedig a negyedik helyről lépett vissza. Ezzel a jobboldalon is kialakult a választás utáni kormánykoalíció, melynek későbbi sorsa megítélésem szerint „benne volt” létrejöttének körülményeiben. 1998-hoz képest a 2002-es adat és a politikai képlet már nem hordoz meglepetést. A jobboldal két pártja (a választás idejére az FKGP gyakorlatilag széthullott) eleve közös jelöltek révén vélte megtarthatónak a kormányzati hatalmat, így itt nemigen volt kinek visszalépnie. A MIÉP 16 jelöltje meghozta ezt az áldozatot, a 3 kisgazda-visszalépés pedig jól mutatja e párt politikai halálát. A magas százalékos arány így elsősorban annak köszönhető, hogy a baloldalon gyakorlatilag teljes volt az együttműködés: az SZDSZ 70 jelöltjét vonta vissza az MSZP javára, amit a szocialisták 7 visszalépéssel honoráltak. Végül a még közeli 2006-os választásról annyit, hogy vonatkozó a százalékos adat visszaesése egyértelműen az MDF második forduló taktikájának köszönhető. Ehhez képest a baloldalon arányaiban közel ugyanaz a helyzet alakult ki, mint 2002-ben, így e választás összesített visszalépési mutatója is magasnak mondható.

Mindezek alapján úgy látom, hogy mind a szavazópolgárok, mind a pártok körében fokozatosan tudatosult a második kör jelentősége. A részvételi hajlandóság a konkrét politikai téteket és esélyeket is figyelembe véve alakult. A pártok számára legfontosabb tapasztalatra nézve pedig – nem foglalkozva most a benne rejlő, a felelősséget az MDF-re hárító üzenettel – utalhatok Orbán Viktor legutóbbi választás utáni kijelentésére, mely szerint ebben a szisztémában csak azok tudnak győzni, akik képesek összefogni. Megjegyzem viszont, hogy egyrészt az együttműködés soha nem garancia a végső győzelemre (lásd a 2002-es esetet), másrészt – hasonlóan a választókhoz – a politikai pártok a második forduló nyújtotta lehetőségeket az adott helyzetből fakadó különböző politikai célok és racionalitások tükrében használják

vagy nem használják ki. S annak következményei, hogy a jobboldalon legutóbb kimaradt ez a lehetőség, csak a következő években mutatkoznak meg.

JEGYZETEK

- ¹ A dolgozatban szereplő adatok az Országos Választási Iroda honlapjáról (www.valasztas.hu) származnak, illetve saját számítások eredményei.
- ² Többek között ezt szolgálná a magyar választási rendszerre irányuló 4 éves komplex OTKA kutatási programom, mely jelenleg pályázati elbírálás alatt áll.
- ³ Azért nem a valóságos küszöbértéket, mert ha nő az összes leadott érvényes szavazat száma, nő a limit is. Egyszerű ún. iterációs megoldással kitűnik, hogy a legkevesebb kerek ezerrel végződő, de a tényleges küszöb feletti szavazatszám 279 000. Így a küszöbérték már 278 403.
- ⁴ Az első forduló másnapján készült prognózisom a választás idején a széles nyilvánosság számára nem vált ismertté (általában nem vagyok „médiaszereplő”), tanú rá viszont a két forduló közötti egyetemi előadásaim mintegy százfős hallgatósága. S ha már ezt az esélylatolgatást ehelyütt közzéteszem, jeleznem kell még: az általam többé-kevésbé biztosan az MSZP-nek „ítélt” 41 kerületben mindegyikében a szocialisták győztek (vagy MSZP-s visszalépés után az SZDSZ-jelölt), viszont a Fidesz a szerintem „biztos” mandátumaiból hármat, a „majdnem biztosakból” ötöt elveszített; a 26 „nyitott” kerületből pedig mindössze 5 lett a Fideszé.
- ⁵ E szempontok alapján az első három választás adatait vizsgálva tartottam előadást a pártok választási együttműködésének kérdéseiről 2001-ben Pécsen, a VII. Politológus Vándorgyűlésen.